

Marko JESENŠEK, 2021: *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika.*

Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. (Mednarodna knjižna zbirka Zora, 145). 348 str.

Redni profesor dr. Marko Jesenšek, zaposlen na Oddelku za slovanske jezike in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, je izdal svojo enajsto znanstveno monografijo z naslovom *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika*. Monografija je izšla leta 2021 kot 145. v Mednarodni knjižni zbirki Zora. Izdala jo je Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

Dr. Marko Jesenšek se v svojih znanstvenoraziskovalnih razpravah v največji meri posveča diahronemu razvoju slovenskega jezika, v katerih ruši dolgo časa ustaljeno prepričanje, da je tradicionalna knjižna slovenščina le kranjščina. V svojih razpravah opozarja na dvojnični razvoj v alpskem in panonskem prostoru, saj sta do sredine 19. stoletja soobstajala osrednje- in vzhodnoslovenski knjižni jezik, s tem pa kranjščina, prekmurščina in vzhodna štajersščina kot pokrajinske knjižne različice.

Znanstvena monografija *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika* obsega 348 strani. Poleg spremne besede in literature je v njej osemnajst samostojnih poglavij. Okvir razmišljanj, to sta prvi in zadnji prispevek v monografiji, v ospredje postavljata Jožeta Toporišiča z njegovo periodizacijo zgodovine slovenskega jezika ter njegovim pogledom na Pleteršnika in sodobno slovensko slovaropisje. Znotraj teh dveh prispevkov pa kot »vloženo zgodbo«, kot jo poimenuje avtor dr. Marko Jesenšek sam (str. 9), vplete šestnajst razprav, v katerih odstira po njegovem mnenju izbrana pomembnejša jezikovna dogajanja od 16. do 21. stoletja.

V prvem poglavju z naslovom *Razvoj slovenskega knjižnega jezika* je predstavljena Toporišičeva pot oblikovanja posameznih obdobj zgodovine slovenskega knjižnega jezika, v zadnjem pa Toporišičevo visoko mnenje o Pleteršnikovi slovaropisni vlogi pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika. Iz tega so se razvili danes že tradicionalni Pleteršnikovi dnevi, ki jih vsako leto organizirajo v Pišecah, v prvih letih Jože Toporišič, zadnja leta pa avtor predstavljene monografije dr. Marko Jesenšek.

V prispevkih osrednjega dela monografije (avtor ga sicer imenuje »vložena zgodba«) se odstira avtorjev osebni pogled na nekatere (po avtorjevi presoji) pomembnejše mejnike v razvoju slovenskega jezika. Predstavljeni so bili na domačih in tujih simpozijih ali objavljeni v revijah ali kot samostojna poglavja v monografskih publikacijah.

Osrednja zgodba monografije se začne z izraženo potrebo po znanstveni zgodovinski slovnici slovenskega jezika, ki bi na enem mestu predstavila razvoj vseh ravni slovenskega jezika. Seznanimo se lahko z dosedanjimi različnimi izdajami posameznih delov zgodovinske slovnice slovenskega jezika in možnostmi za sodobno slovensko zgodovinsko slovnico. Dobro izhodišče za pripravo sodobne zgodovinske slovnice slovenskega jezika predstavljajo številne razprave in monografije slovenskih raziskovalcev razvoja slovenskega jezika (npr. Orožen, Merše, Orel, Novak, Karničar, Jesenšek, Ahačič, Ulčnik). Pri pripravi zgodovinske slovnice nam bodo lahko v veliko pomoč češke izkušnje.

V nadaljevanju osrednje zgodbe monografije so predstavljeni slovensko-hrvaški jezikovni stiki v protestantizmu 16. in 18. stoletja. V protestantizmu so se uveljavili osrednjeslovenski (kranjski) knjižni jezik (v 16. stoletju) ter

vzhodnoslovenski (prekmurški) knjižni jezik (v 18. stoletju). Avtor na podlagi natančne analize deležniško-deležijskih oblik na -č in -ši kranjščino, prekmurščino in kajkavščino obravnava kot enakovredne jezike ter na podlagi gradiva dokazuje medsebojno prepletanje in medsebojno prevzemanje posameznih jezikovnih lastnosti.

S prepletom ljudskega in cerkvenega slovstva se seznanimo v analizi Tinjskega rokopisa. Avtor se podrobno posveti skladijskim značilnostim, s poudarkom na tipologiji stavka in rabi ločil.

Dva prispevka se nanašata na Cankarjevo slovenščino in Cankarjev vpliv na prenovo slovenskega knjižnega jezika. Podrobneje so predstavljeni Breznikovi in Toporišičevi pogledi na Cankarjevo slovenščino.

Prispevek *Slovenski jezik v Avstrijskem cesarstvu* odstira jezikovno-zgodovinske in kulturno-politične razmere v Avstro-Ogrski. Ideja pomladi narodov (Zedinjene Slovenije), v kateri gre za razumevanje naroda in države, narod pa je bil določen z jezikom, je sredi 19. stoletja povzročila jezikovno zблиžanje ter vplivala na poenotenje slovenske knjižne norme v t. i. novoslovenščino ali enotni slovenski knjižni jezik. Pri tem je šlo za obojestranski proces približevanja, prepletanja in prevzemanja jezikovnih značilnosti iz kranjščine in prekmurščine. Nove oblike je objavil Miklošič v prevodu *Občedržavlanskega zakonika*, s čimer je omogočil nastanek še zadnje funkcijske zvrsti slovenskega jezika – ob že razvitih umetnostni, publicistični in praktičnosporazumevalni zvrsti se je uveljavil tudi strokovni in znanstveni jezik. Oblikovanje, utrjevanje, rast in razvoj enotnega slovenskega knjižnega jezika so sredi 19. stoletja pomembno sooblikovale Bleiweisove *Novice* z združitvijo vseh slovenskih

piscev. Uresničevati se je lahko začela misel, da je enotni slovenski jezik treba uvesti tudi v šole in urade.

V izrazito nemškem Mariboru, ki je bil v 19. stoletju nasilno germaniziran, je to nalogo prevzela šolska sestra Margareta Puhar. Po Slomškovi ideji o izobraževanju v slovenskem jeziku je organizirala skrb za revne deklice, s tem pa oblikovala prve razrede šole za deklice. Poučevanje šolskih sester v slovenskem jeziku je presegalo verske in izobraževalne okvire; prizadevanje za enakopravno rabo slovenskega jezika v šolstvu in javnem življenju je dobivalo narodnostni značaj.

Dr. Marko Jesenšek se v monografiji dotika tudi družbenosti slovenskega jezika. Analizira posamezne pomembne družbene pojave in jezikovno delovanje vidnejših slovenskih posameznikov. Skozi družbenojezikovne poudarke lahko spoznamo razvoj slovenščine skozi obdobja in njihov vpliv na oblikovanje stanja, v kakršnem je slovenščina danes. Po oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika je sledila vrsta zaviralnih dejavnikov, na primer levstikovanje v drugi polovici 19. stoletja, novoilirizem na začetku 20. stoletja, jugoslovenarstvo po prvi svetovni vojni, v današnjem času pa anglizacija, predvsem na področju visokega šolstva. V monografiji lahko tako sledimo napredovanju in zablodam slovenskega knjižnega jezika skozi čas. Avtor odstira in kritično vrednoti tudi razloge za posamezno stanje. S skrbjo se ozira na jezikovno globalizacijo in poskuse anglizirati slovensko šolstvo, slovenski jezik pa pahniti v položaj, kot je bil v 19. stoletju. Tudi danes slovenski jezik več kot očitno potrebuje pogumnih posameznikov, kot sta bila Margareta Puhar v sredini 19. stoletja in Rudolf Maister na začetku 20. stoletja. In kot se

vedno bolj dozdeva, tudi danes potrebu-
jemo Majniško deklaracijo – sinonim za
borbo pri uveljavljanju slovenskega jezi-
ka –, ki bo zaščitila slovenski učni jezik
na slovenskih univerzah in zahtevala,
da mora slovenski profesor na slovenski
univerzi slovenskemu študentu preda-
vati v slovenščini. Kot je zagovarjal že
jezikoslovec Jože Toporišič.

Ob natančnem pregledu monografije
Poglavja iz razvoja slovenskega jezika
dr. Marka Jesenška lahko pritrdim
besedam ene od recenzentk monogra-
fije, dr. Metke Furlan: »Monografijo
odlikuje avtorjevo natančno dokumen-
tiranje stvarnih podatkov, s katerim
dobro utemeljuje posamezne teze. Od-
raz tega je bogat popis bibliografskih
enot. Predstavljene vsebine so podane
v tekoči, nezapleteni slovenščini. To pa
je pomemben pogoj, da po znanstveni
monografiji ne bodo posegali le domači
in tuji strokovnjaki, ampak tudi drugi
radovedni uporabniki.« (str. 316)

Predstavljena monografija je vseka-
kor bogat prispevek k obravnavi in ra-
zumevanju razvoja slovenskega jezika
skozi njegova uspešna in manj uspešna
obdobja ter k skrbi za njegovo mesto, ki
si ga nedvomno zasluži.

Polonca Šek

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru
polonca.sek@um.si

**Tjaša MARKEŽIČ, Irena
STRAMLJIČ BREZNIK, 2021:**
Feminativi v slovenskem jeziku.

Maribor: Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru. (Mednarodna
knjižna zbirka Zora, 143).

Pišući članak o tvorbenom statusu žen-
skoga mocijskog parnjaka u hrvatskome
jeziku 1987. godine Eugenija Barić s
osobitim je zadovoljstvom zapazila da
u središtu Zagreba na javnom profesij-
skom natpisu stoji *Odvjetnica Dafinka
Večerina*, a ne *odvjetnik* kao što je u
tadašnjoj praksi bilo uobičajeno.¹ Ta bi
vrsna hrvatska jezikoslovka, čijim je
jednim od znanstvenih interesa bila i
mocijska tvorba, godine 2022. sa za-
dovoljstvom utvrdila da na pločama u
današnjem Zagrebu uz ženska imena
i prezimena pretežu profesijski femi-
nativi. Ova anegdota koja ukazuje na
promjenu do koje je došlo u jezičnoj
uporabi tijekom tridestak godina poka-
zuje nesmanjenu aktualnost proučava-
nja mocijske problematike.

U svojoj se monografiji *Feminativi v
slovenskem jeziku* autorice Tjaša Mar-
kežič i Irena Stramljič Breznik bave
upravo mocijskom tvorbom – temom
koja je slovenistiku počela zanimati
devedesetih godina prošloga stoljeća
(Žagar, Miharčič Hladnik 1995., Be-
šter 1997., Vidovič Muha 1997.). Mo-
cija, međutim, nije samo rječotvorbeni
problem, već ju je i moguće i potrebno
razmatrati s više gledišta jer se s društ-
venim promjenama mijenja se i jezična
situacija koju valja ponovno analizirati
i opisati. Upravo je zato mocija uvijek
aktualna tema koja zaokuplja mnoge
filologije.

¹ Eugenija BARIĆ, 1987: Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka. *Rasprave Zavoda za jezik* 14, 45. Podruba bilješka 7.